

Легенда про царя Соломона

Єрусалимський храм

- Ну, а хто ж з будівельників найголовніший? Хто більше всіх зробив для створення цього диво-храму?

Піднявся муляр:

- Зрозуміло, храм - це наших рук діло, і двох думок тут бути не може. Ми, мулярі, виклали його цеглину до цеглини. Погляньте, які міцні стіни, арки, склепіння. Століття простоїть він на славу царя Соломона.

- Безперечно, основа храму кам'яна, - втрутився столяр-паркетник,
- але розсудіть самі, дорогі гості, хороший би був цей храм, якби я і
мої товариші не потрудилися в поті чола. Приємно було б вам
дивитися на голі стіни, не оздоблені червоним деревом та
ліванським кедром? А наш паркет з кращих порід самшиту - як
радує він погляд! Ми, столярі, по праву можемо вважати себе
справжніми творцями цього казкового палацу.

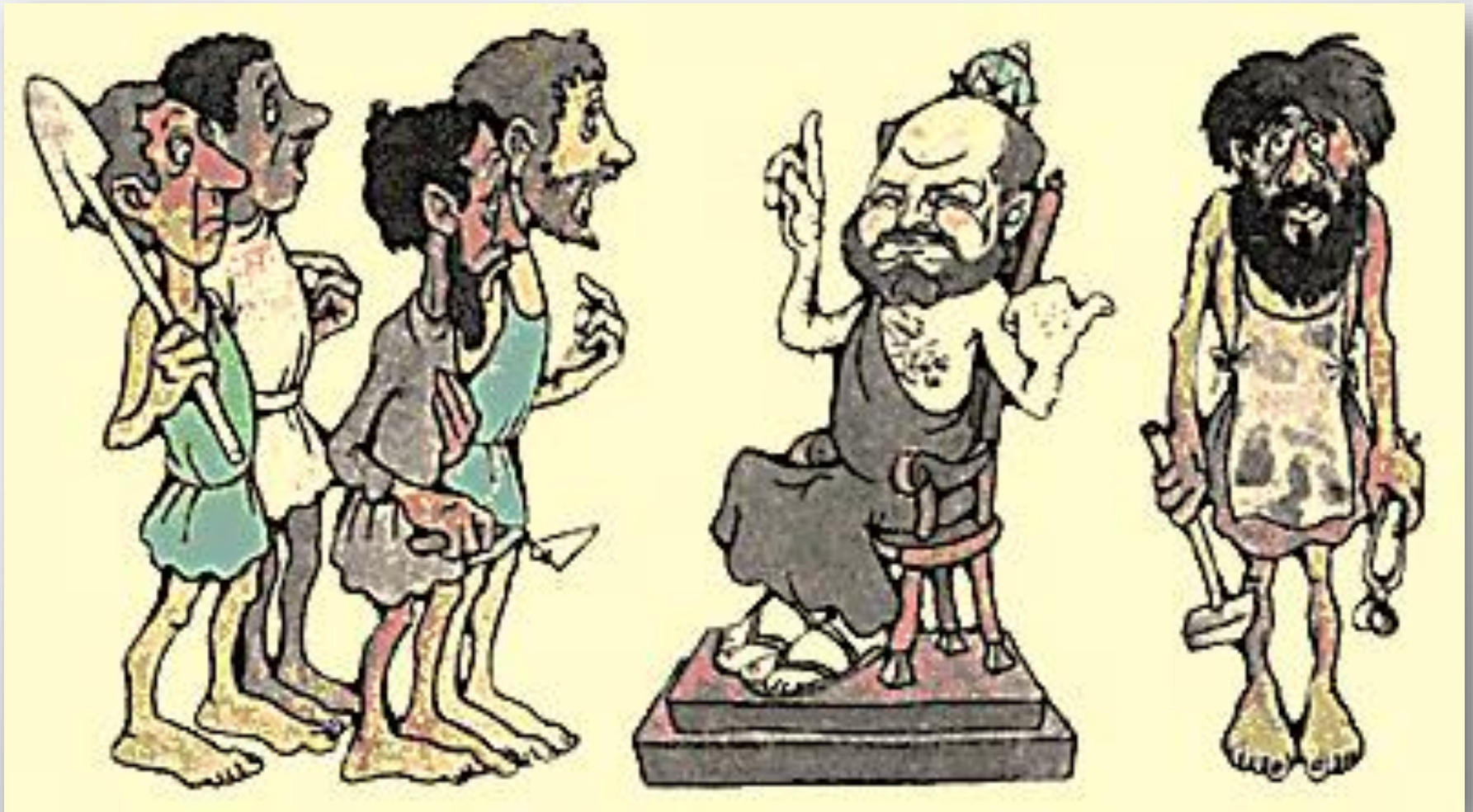
- Дивись в корінь, - перервав його землекоп. - Хотів би я знати, як ці хвальки (він кивнув у бік муляра і столяра) звели б храм, якби ми не вирили котлован для його фундаменту. Так стіни разом з обробкою розсипалися б від першого пориву вітру, як картковий будиночок.

Але цар Соломон не дарма вважався мудрим. Покликавши до себе муляра, він запитав: - Хто зробив твій інструмент? - Звичайно, коваль, - відповів здивований муляр. - А твій? - звернувся цар до столяра. - Хто ж, як не коваль, - не роздумуючи, сказав той. - Ну, а твої лопату і кирку? - поцікавився Соломон у землекопа. - Ти ж сам знаєш, цар, що їх міг зробити тільки коваль, - була його відповідь.

Тоді цар Соломон встав, підійшов до людини, що скромно стояла в кутку - це і був коваль. Цар вивів його на середину залу.
- Ось хто головний будівельник храму, - вигукнув наймудріший з царів. З цими словами він посадив коваля поруч з собою на парчеві подушки і підніс йому чашу, повну вина.

Мотивація

Чим відрізняються метали й неметали?

Де розташовані металічні елементи в періодичній системі?

Де метали поширені у природі?

"Загальна характеристика

металів. Фізичні властивості металів"

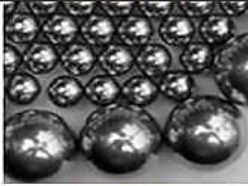
Літій –
найлегший метал
($0,53\text{г/см}^3$)

Осмій –
найважчий метал
($22,6\text{г/см}^3$)

Ртуть –
найлегкоплавкіший метал
($T_{\text{пл}} = -38,9^\circ\text{C}$)

Вольфрам –
найтугоплавкіший метал
($T_{\text{пл}} = 3420^\circ\text{C}$)

Гадоліній

Диспрозій

Кобальт

Залізо

Хром

Марганець

Цезій

Золото

Мідь

Нікель

Титан

Цирконій

Ртуть

Платина

Родій

Завдання:

- з'ясувати місце елементів-металів у періодичній системі;
- розглянути особливості будови атомів металів;
- визначити особливості металічного зв'язку;
- навчитися характеризувати фізичні властивості металів;
- розглянути знаходження металів у природі.

Розташування металів в періодичній системі

Якщо в періодичній системі елементів Д. І. Менделєєва провести діагональ від берилію до астату, то праворуч угорі від діагоналі будуть елементи-неметали (виключаючи елементи побічних підгруп), а ліворуч унизу — елементи-метали (до них же належать елементи побічних підгруп). Елементи, розташовані поблизу діагоналі (наприклад, Be, Al, Ti, Ge, Nb, Sb та ін.), мають двоїстий характер.

Збільшення металічних властивостей

Збільшення металічних властивостей

	а I б	а II б	а III б	а IV б	а V б	а VI б	а VII б	а	VIII	б
1	H							H 1,0079 1 1s ¹	He 4,0026 2 1s ²	
2	Li 6,941 3 2s ¹	Be 9,012 4 2s ²	B 10,81 5 2s ² 2p ¹	C 12,011 6 2s ² 2p ²	N 14,0067 7 2s ² 2p ³	O 15,999 8 2s ² 2p ⁴	F 18,998 9 2s ² 2p ⁵	Ne 20,179 10 2s ² 2p ⁶	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> порядковий номер СИМВОЛ атомна маса електронна оболочка НАЗВА ЕЛЕМЕНТУ </div> <div style="margin-top: 5px;"> s-елементи p-елементи d-елементи f-елементи </div>	
3	Na 22,990 11 3s ¹	Mg 24,305 12 3s ²	Al 26,981 13 3s ² 3p ¹	Si 28,086 14 3s ² 3p ²	P 30,973 15 3s ² 3p ³	S 32,06 16 3s ² 3p ⁴	Cl 35,453 17 3s ² 3p ⁵	Ar 39,948 18 3s ² 3p ⁶		
4	K 39,098 19 4s ¹	Ca 40,08 20 4s ²	Sc 44,956 21 3d ¹ 4s ²	Ti 47,88 22 3d ² 4s ²	V 50,941 23 3d ³ 4s ²	Cr 51,996 24 3d ⁵ 4s ¹	Mn 54,938 25 3d ⁵ 4s ²	Fe 55,847 26 3d ⁶ 4s ²	Co 58,933 27 3d ⁷ 4s ²	Ni 58,70 28 3d ⁸ 4s ²
5	Rb 85,468 37 5s ¹	Sr 87,62 38 5s ²	Y 88,906 39 4d ¹ 5s ²	Zr 91,22 40 4d ² 5s ²	Nb 92,906 41 4d ⁴ 5s ¹	Mo 95,94 42 4d ⁵ 5s ¹	Tc 98,906 43 4d ⁵ 5s ²	Ru 101,07 44 4d ⁷ 5s ¹	Rh 102,905 45 4d ⁸ 5s ¹	Pd 106,4 46 4d ¹⁰
6	Cs 132,905 55 6s ¹	Ba 137,34 56 6s ²	La 138,905 57 5d ¹ 6s ²	Hf 178,49 72 5d ² 6s ²	Ta 180,948 73 5d ⁴ 6s ²	W 183,85 74 5d ⁴ 6s ²	Re 186,207 75 5d ⁵ 6s ²	Os 196,2 76 5d ⁶ 6s ²	Ir 192,22 77 5d ⁷ 6s ²	Pt 195,09 78 5d ⁹ 6s ¹
7	Fr [223] 87 7s ¹	Ra [226] 88 7s ²	Ac [227] 89 6d ¹ 7s ²	Rf [261] 104 6d ² 7s ²	Db [262] 105 6d ³ 7s ²	Sg [263] 106 6d ⁴ 7s ²	Bh [262] 107 6d ⁵ 7s ²	Hs [269] 108 6d ⁶ 7s ²	Mt [268] 109 6d ⁷ 7s ²	Ds [271] 110 6d ⁹ 7s ¹

Історична довідка

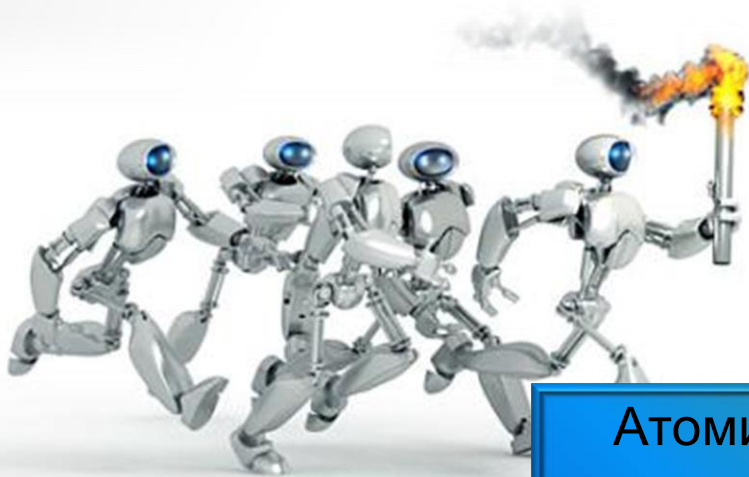
З 118 хімічних елементів, відкритих на даний момент (з них не все офіційно визнані), до металам відносять:

- 6 елементів в групі лужних металів (Li, Na, K, Rb, Cs, Fr),
- 4 в групі лужноземельних металів (Ca, Sr, Ba, Ra),
- 40 в групі перехідних металів,
- 6 в групі легких металів (Al, Ga, In, Sn, Tl, Pb),
- 7 в групі напівметалів (B, Si, Ge, As, Sb, Te, Po),
- 14 в групі лантаноїди + лантан,
- 14 в групі актиноїди (фізичні властивості вивчені не у всіх елементів) + актиній,
  - поза певних груп берилій і магній.

Таким чином, до металів, можливо, відноситься 96 елементів з усіх відкритих.

Будова атомів металів

Метали мають великий атомний радіус і мале число електронів (від 1 до 3) на зовнішньому шарі.

Виключення:

Ge, Sn, Pb	—	4 електрона;
Sb, Bi	—	5 електронів;
Po	—	6 електронів.

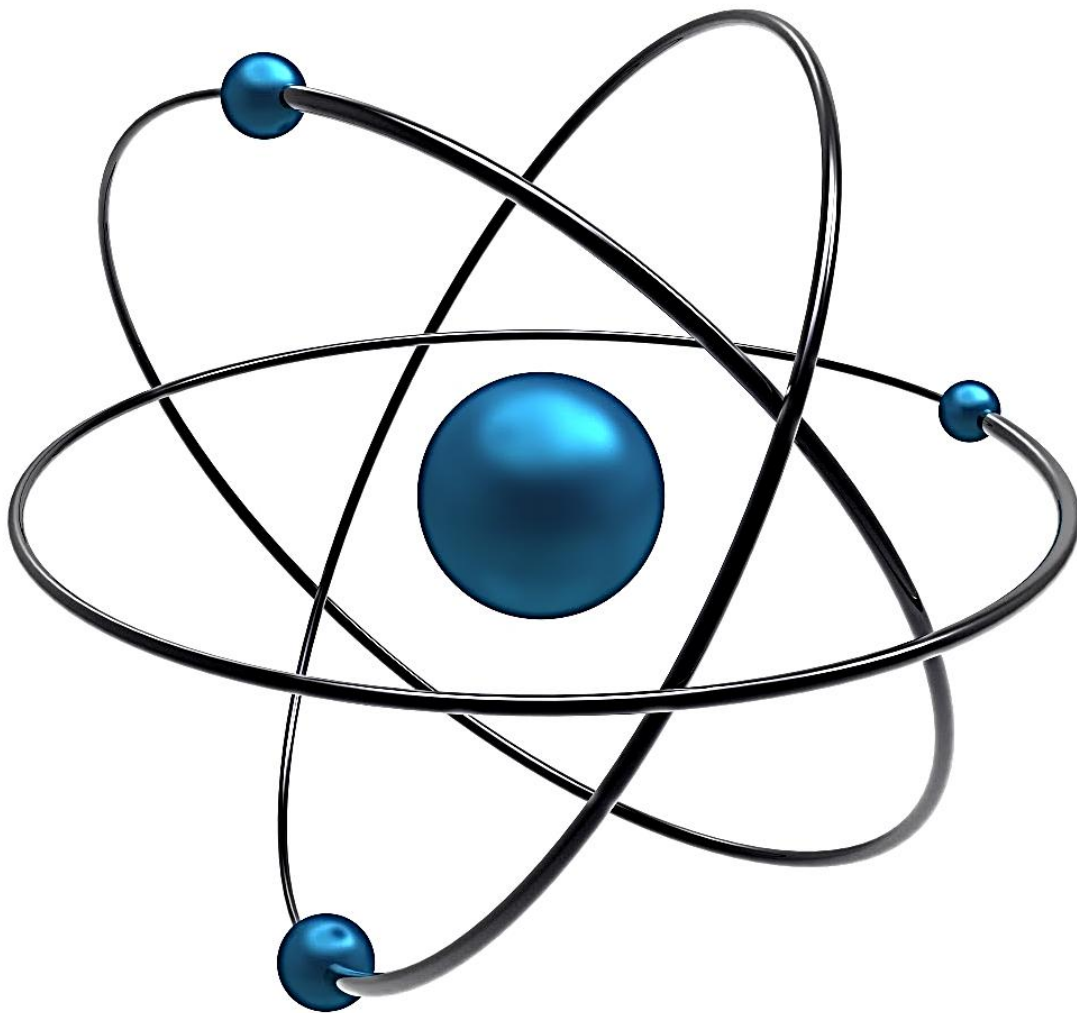
Атоми металів легко віддають електрони зовнішнього електронного шару, перетворюючись в позитивні іони (катіони).
Радіуси катіонів менші за радіуси відповідних атомів

Всі метали проявляють тільки відновні властивості

Будова атомів елементів-металів

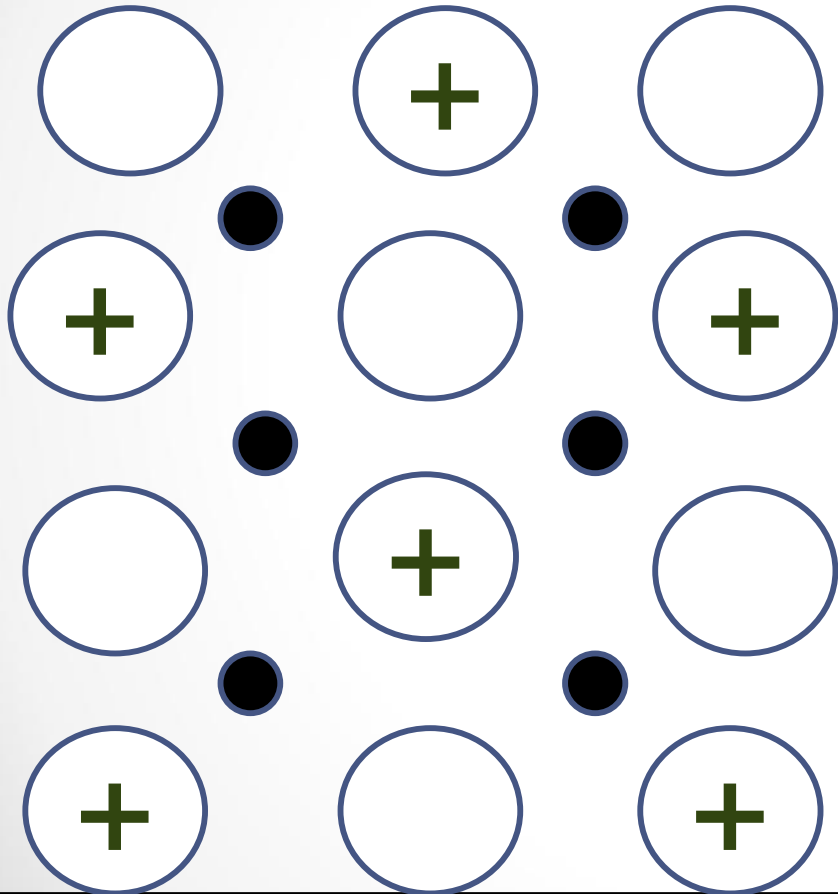

На зовнішньому електронному рівні атомів металічних елементів міститься 1 – 3 електрони, тому вони легко віддають ці електрони, та являються відновниками. Чим менше електронів на зовнішньому рівні, тим відновні властивості виражені сильніше.

Радіус атомів металічних елементів більший за радіус атомів неметалічних елементів.

3. Металічний зв'язок і кристалічна гратка

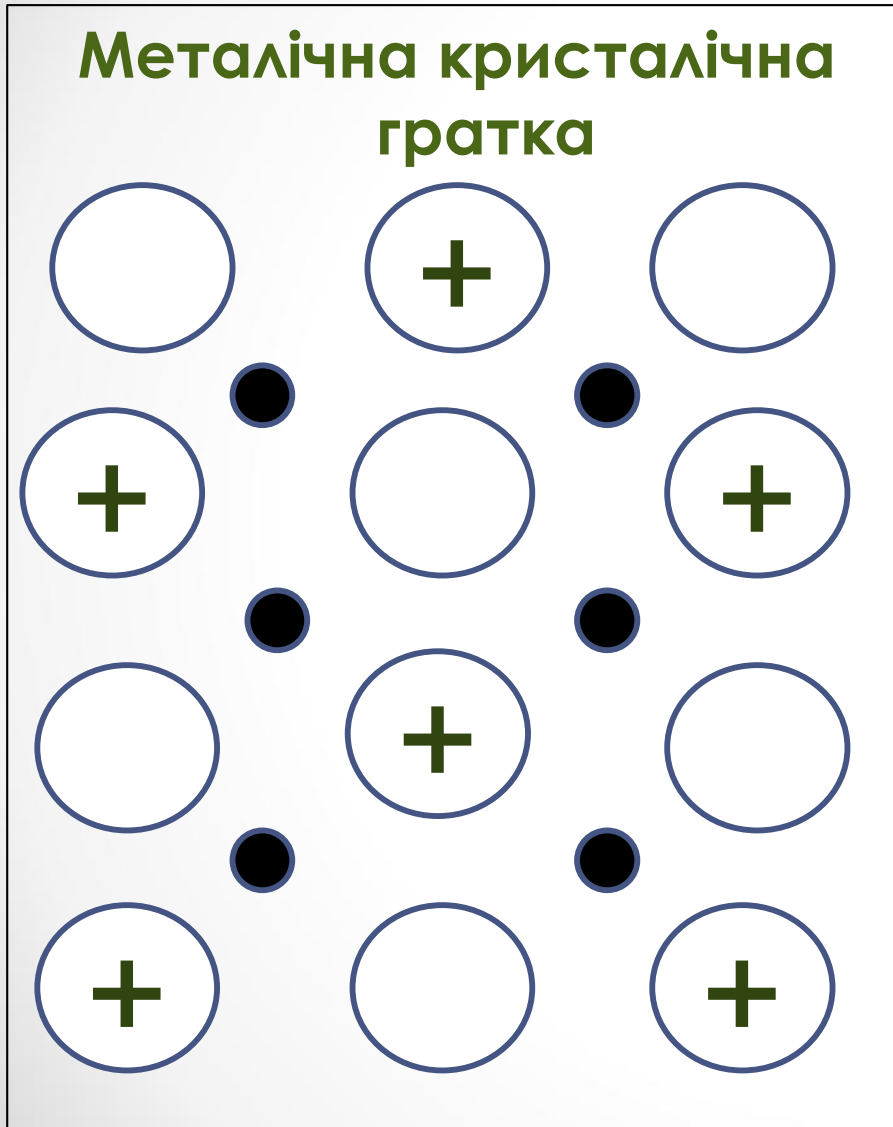
Металічна кристалічна гратка

Металічний зв'язок – це зв'язок між позитивними йонами та усупільненими валентними електронами (електронний газ), які вільно рухаються.

Суть його полягає в тому, що атоми металічних елементів віддають свої електрони, які переміщуються по всій масі шматка металу, то приєднуючись до йонів, то відриваючись від них.

3. Металічний зв'язок і кристалічна гратка

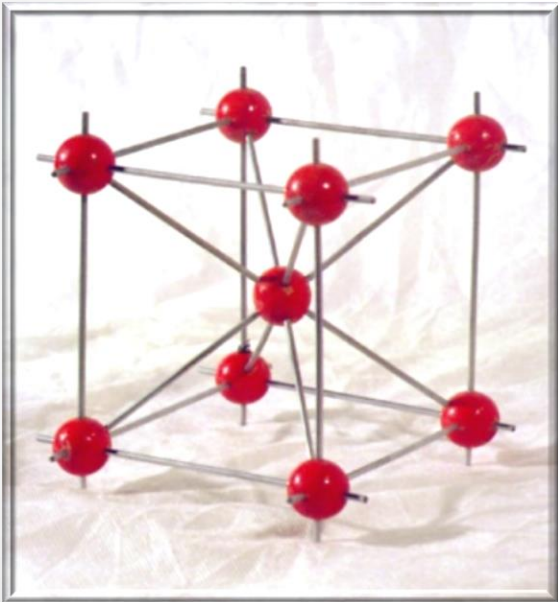
Металічний зв'язок утворюється за рахунок усупільнення електронів йонами металів.

Кристалічні ґратки, у вузлах яких містяться позитивно заряджені йони і деяка кількість нейтральних атомів, між якими рухаються відносно вільні електрони, називаються **металічними.**

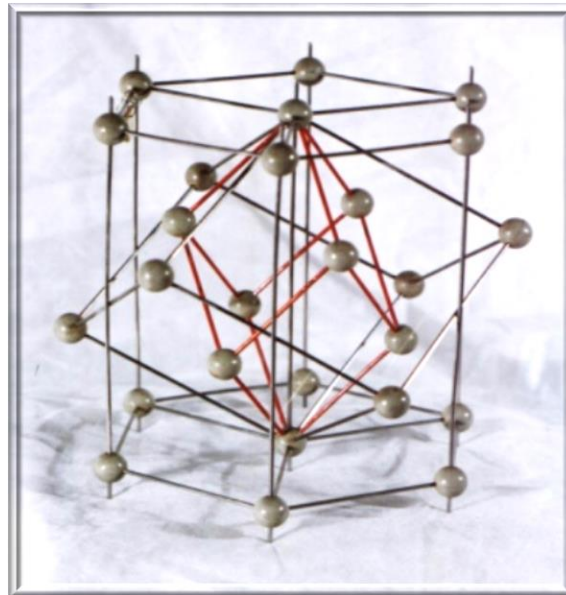
Кристалічна структура металів

Всі метали мають кристалічну будову.

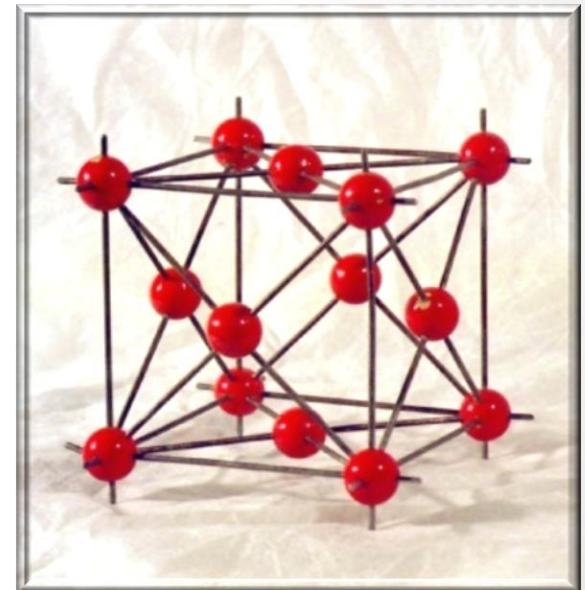
Розташовані тим або іншим способом атоми утворюють елементарну комірку просторової кристалічної решітки. Тип решітки залежить від хімічної природи і фазового стану металу.

об'ємноцентрована
кубічна
(Fe, Cr, Mo, W)

гексагональна
щільноупакована
(Mg, Co)

гранецентрована
кубічна
(Al, Ni)

4. Фізичні властивості металів

Агрегатний стан: Усі метали, крім ртуті, за звичайних умов тверді речовини.

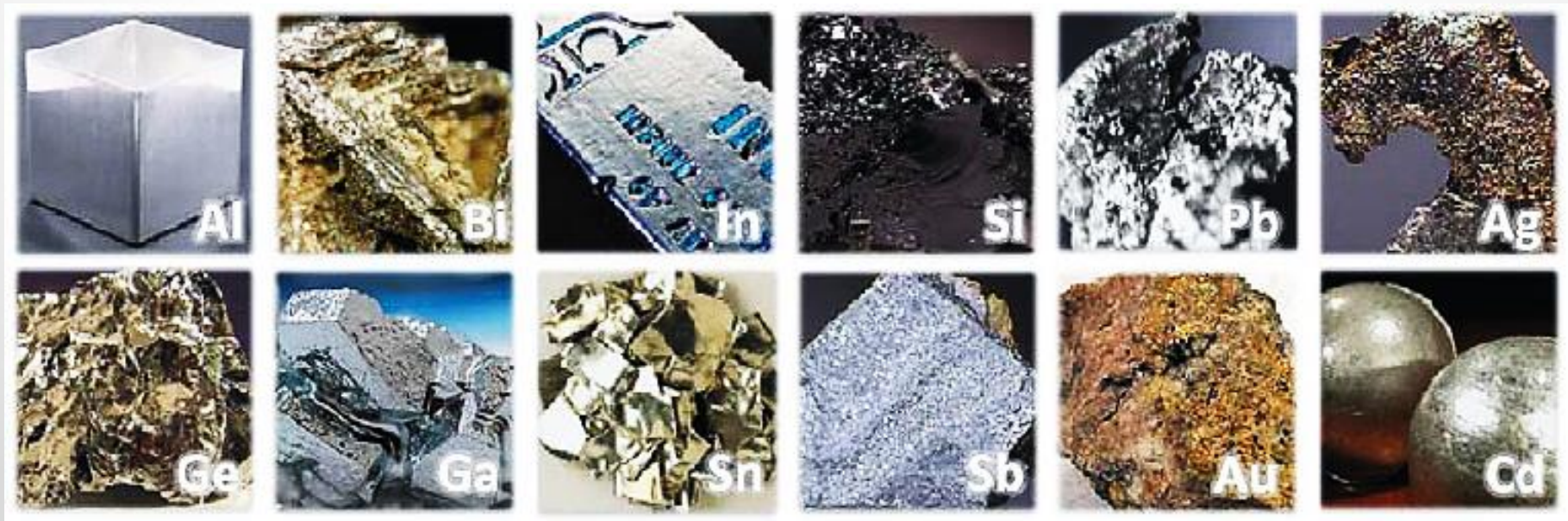

Мал. 47

Зразки простих речовин металів: а — ртуть; б — мідь; в — алюміній

4. Фізичні властивості металів

Металічний блиск. У компактному стані метали мають характерний металічний блиск, тому що метали відбивають від своєї поверхні світлові промені, завдяки вільним електронам, а не пропускають їх як скло, і майже не вбирають, тому є непрозорими. Найкраще відбивають світло **індій** та **срібло**, тому їх використовують для виготовлення дзеркал.

Фізичні властивості металів

Для всіх металів характерний металічний блиск

У подрібненому стані мають зазвичай чорний колір і не блищать.

Винятком є **магній і алюміній** зберігають свій блиск, навіть будучи перетвореними в порошок

4. Фізичні властивості металів

Колір. Майже всі метали (за винятком золота та міді) мають білий або сірий колір з різними відтінками. У подрібненому (порошкоподібному) стані більшість металів набувають чорного або темно-сірого кольору. Розрізняють **чорні метали (Fe, Mn, Cr)** і **кольорові** (всі інші).

колір

Сріблясто-
білий,
сріблясто-сірий

Cu – червоний,
Cs, Au - жовтий

4. Фізичні властивості металів

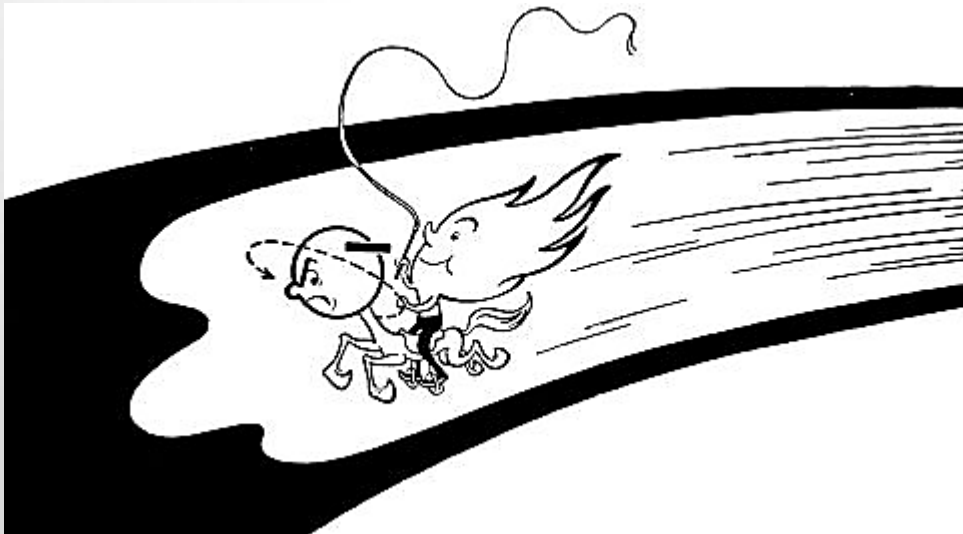
Ковкість і пластичність. Оскільки йони в металічній ґратці один з одним безпосередньо не зв'язані, то окремі їхні шари можуть вільно переміщатися один відносно одного під дією зовнішніх сил.

Пластичність – це здатність легко змінювати форму під дією зовнішніх сил і зберігати одержану форму після припинення цієї дії. Найбільш пластичним є **ЗОЛОТО**.

4. Фізичні властивості металів

Електрична провідність і теплопровідність. Метали – добрі провідники електрики і теплоти. Це зумовлено наявністю в металічних ґратках вільних електронів, які в електричному полі набувають спрямованого руху. Найбільшу електропровідність має срібло. Електропровідність і теплопровідність металів збільшується від Hg до Ag (Hg, Pb, Fe, Zn, Mg, Al, Au, Cu, Ag). **Оскільки срібло дороге, в електротехніці використовують мідь і алюміній.**

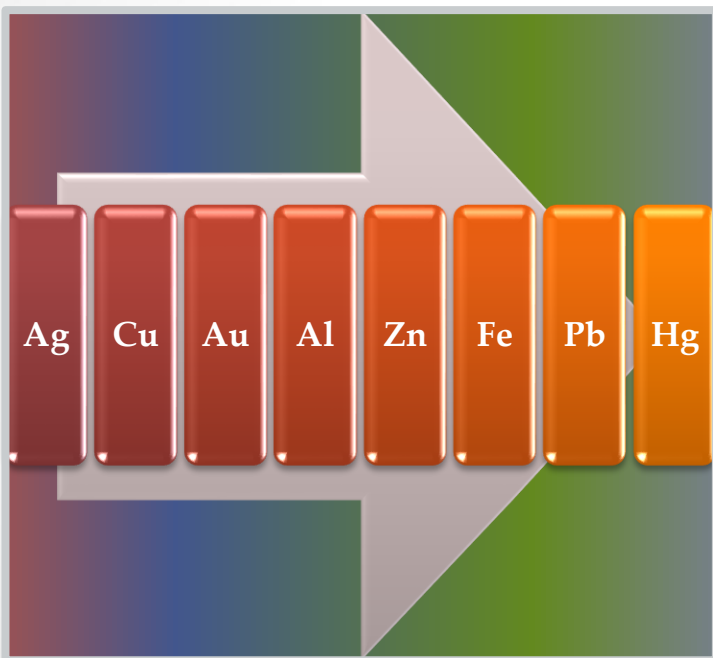

Фізичні властивості металів

Для всіх металів характерні електро- і теплопровідність

пояснюються наявністю вільних електронів

кращі провідники - срібло і мідь

гірші - свинець і ртуть

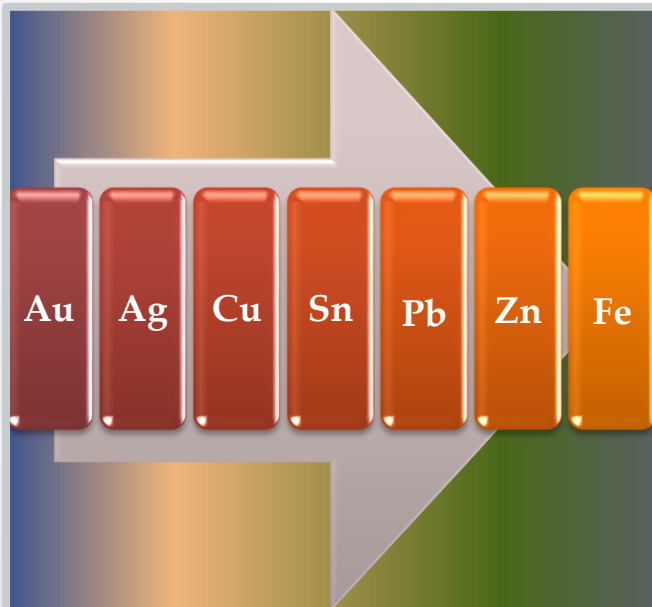
Електро- і теплопровідність зменшуються

З підвищенням температури електропровідність падає

Фізичні властивості металів

Характерною властивістю металів є також пластичність

Властивість під дією зовнішнього навантаження деформуватися, не руйнуючись

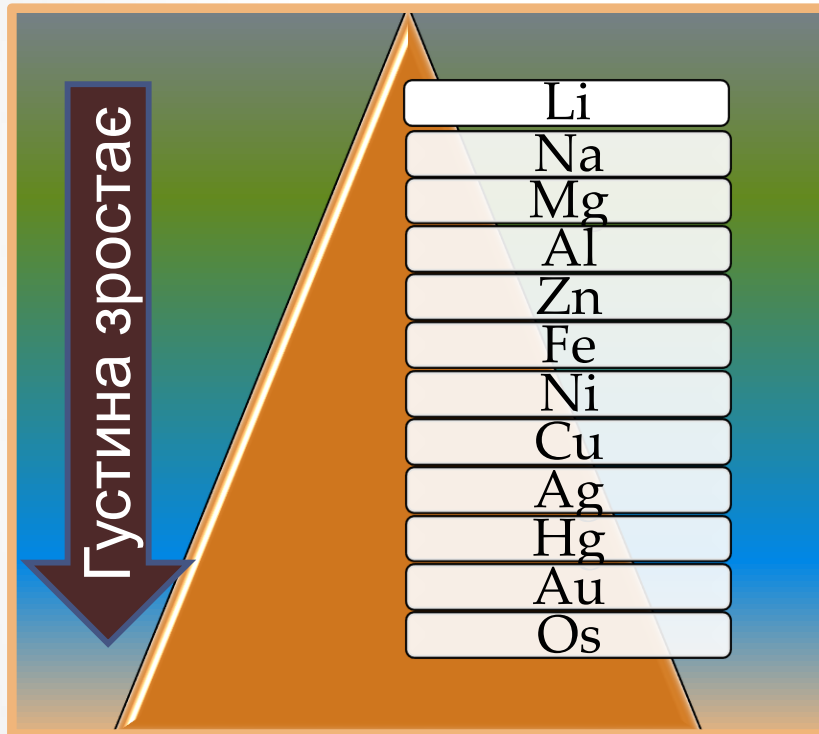
Пластичність зменшується

Завдяки пластичності метали можна кувати, прокатувати в листи, піддавати штампуванню

Фізичні властивості металів

Густина металів змінюються в широких межах

Легкі
густина менш як 5 г/см^3

Найлегший - літій

Важкі
густина понад 5 г/см^3

Найважчий - осмій

Осмій має густину в 42 рази більшу, ніж літій

4. Фізичні властивості металів

За температурами плавлення розрізняють **легкоплавкі** ($t_{\text{пл.}}$ до 1000°C) та **тугоплавкі** ($t_{\text{пл.}}$ понад 1000°C). Найбільш легкоплавкий метал **ртуть** ($-38,9^{\circ}\text{C}$), **цезій** ($+29^{\circ}\text{C}$) і **галій** ($+29,8^{\circ}\text{C}$). **Вольфрам** – найбільш тугоплавкий метал ($+3410^{\circ}\text{C}$). Він застосовується для виготовлення ниток розжарювання електроламп.

Ртуть –
найлегкоплавкіший метал
($T_{\text{пл}} = -38,9^{\circ}\text{C}$)

Вольфрам –
найтугоплавкіший метал
($T_{\text{пл}} = 3420^{\circ}\text{C}$)

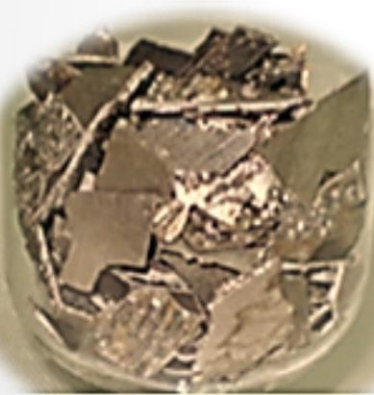
4. Фізичні властивості металів

Твердість. За твердістю метали поділяють на **тверді** (найтвердіший **хром** і **вольфрам** – ріжуть скло), і **м'які** (найм'якішими є **натрій**, **калій**, **індій**, **цезій**, **рубідій**). Вони легко ріжуться ножом.

4. Фізичні властивості металів

Магнітні властивості – це здатність притягуватися магнітом. Магнітні властивості характерні для **заліза, нікелю, кобальту**.

Кобальт

Залізо

Нікель

5. Метали в природі

Метали, що стоять в електрохімічному ряду напруг до водню, знаходяться в земній корі практично тільки в хімічних сполуках. **Срібло, мідь, олово** можуть існувати в природі як у самородному стані, так і у вигляді сполук. У самородному стані перебувають найменш активні метали – **золото і платина**.

Найпоширенішим металічним елементом у земній корі є **Алюміній**.

Активні металічні елементи зустрічаються переважно у вигляді солей, а менш активні – у вигляді оксидів і сульфідів.

Вміст металів у земній корі

8,8 % Al

4,7 % Fe

3,4 % Ca

2,6 % Na

2,5 % K

2,1 % Mg

0,7 % Ti, Mn, Cr...

Металами є прості речовини більшості хімічних елементів (приблизно 80 % елементів періодичної системи елементів).

Найпоширенішим хімічним елементом-металом, у земній корі є алюміній

Активність металів

К	Ca	Na	Mg	Al	Zn	Fe	Ni	Sn	Pb	H ₂	Cu	Hg	Ag	Au
← Активність металів збільшується														
Реагують з кислотами з утворенням солі та водню											Не реагують з кислотами			
Реагують з водою за звичайних умов			Витискують водень з води за високої температури, утворюють оксиди				З водою не взаємодіють							
Із водного розчину солі метал витиснути неможливо			Метали можна добути витискуванням його активнішим металом з розчину солі											

Хімічні властивості металів

Тест-контроль.

Визначте правильні твердження:

№ п/п	Твердження	+/-
1	Елементів-металів більше, ніж елементів-неметалів.	+
2	Усі елементи побічних підгруп – метали.	+
3	Усі елементи головних підгруп – метали.	-
4	На зовнішньому енергетичному рівні елементів-металів як правило міститься 1-3 електрони.	+
5	Радіус атомів металів як правило менший, ніж радіус атомів неметалів.	-
6	Атоми металів легко віддають валентні електрони.	+
7	Хімічний зв'язок в металах – йонний.	-
8	Всередині металу постійно циркулює так званий електронний газ.	+
9	Електропровідність – характерна ознака металів.	+
10	За стандартних умов усі метали за винятком ртуті – рідини.	-

Закріплення

онлайн-тестування на сайті «Всеосвіта»

- <https://vseosvita.ua/test/start/zmw400>

